

Міхась Кенька,
БДУ, Мінск

АСАБЛІВАСЦІ ТЭКСТАЛОГІІ ЗБОРУ ТВОРАЎ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА (З ВОПЫТУ ЎКЛАДАЛЬНІКА)

Ад недасведчаных людзей даводзіцца чуць: а навошта зноў выдаваць Збор твораў Уладзіміра Караткевіча, калі ён ужо ёсць? Але ж тое выданне Збору твораў у дзевяці тамах, ажыццёўленае «Мастацкай літаратурай» у 1987–91-х гадах, не можа даць больш-менш поўнае ўяўленне пра творчасць пісьменніка. Гэта асабліва яскрава бачна, калі пазнаёмішся з праспектам выдання новага, у 25-і тамах, Збору твораў. Павелічэнне аб’ёму ў два з паловай разы гаворыць само за сябе. Першае выданне мела сваю мэту – трэба было задаволіць попыт чытача на самыя вядомыя творы Уладзіміра Караткевіча. Выдаўцы хацелі выпусціць яго як мага хутчэй, ахвяраваўшы грунтоўнай тэксталагічнай падрыхтоўкай, якая патрабавала значнага часу. Таму ў дзевяцітомніку ўтрымліваюцца толькі самыя неабходныя каментарыі, тлумачэнні, адсутнічаюць варыянты.

На той час яшчэ толькі распачыналася пошукавая работа па збору спадчыны пісьменніка. Якраз тады чытачы напачатку толькі ў часопісах пазнаёміліся з не вядомымі раней творамі У. Караткевіча, у тым ліку з аповесцю «У снягах драмае вясна». З выдрукаваннем назвы гэтага твора ўжо тады паўстала тэксталагічная праблема – ці напісаць «дрэмле» паводле нормаў правапісу, ці пакінуць так, як напісаў аўтар? А надалей праблемы сталі множыцца. Найперш аказалася, што падрыхтаваць новы, гранічна поўны Збор твораў у звыклай форме акадэмічнага выдання паводле пэўных прычын не выпадае. І тады даследчык творчасці У. Караткевіча, дацэнт БДУ, кандыдат філалагічных навук Анатоль Леанідавіч Верабей здолеў пераадолець нямала перашкод, але дамогся таго, каб Збор твораў У. Караткевіча ў 25 тамах быў уключаны ў план выданняў «Мастацкай літаратуры», стаў яго каардынатарам і ўкладальнікам шэрагу тамоў.

І з 2012 года пачалі адзін за адным выходзіць тамы, на сёння іх выдадзена ўжо дзесяць. Укладальнікамі новага збору твора сталі даследчыкі, навукоўцы, якія займаюцца вывучэннем творчасці У. Караткевіча. Ім у пэўнай ступені лягчэй каментавалі тэксты, бо яны ўжо ведаюць многа пра напісанае У. Караткевічам, заглыблены ў аналіз яго твораў. Большасць укладальнікаў маюць і пэўны вопыт тэксталагічнай працы. Але які б ні быў ужо набыты раней вопыт, перад тэкстолагамі кожнае новае выданне ставіць адмысловыя праблемы, кожны раз іншыя паўстаюць іншыя цяжкасці. Збор твораў

У. Караткевіча даводзіцца рабіць ва ўмовах, калі не склаўся канчаткова фонд спадчыны пісьменніка, калі яшчэ вядуцца пошукі не вядомых пакуль што матэрыялаў. Вось чаму ва ўступе ад рэдкалегіі паведамляецца, што ў апошніх тамах будуць змешчаны новыя знаходкі, дапаўненні да папярэдніх тамоў. Асобныя праблемы паўсталі ў працэсе каментавання.

Аўтар гэтых радкоў рыхтаваў да друку дзесяты том, у якім змешчаны раман «Чорны замак Альшанскі». Ён друкаваўся паводле першага і адзінага прыжыццёвага выдання. Зверка з рукапісам, які захоўваецца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь, паказала, што менавіта ён паслужыў асновай для кніжнай публікацыі. Розначытанняў, якія б адрозніваліся ад яго, не аказалася. Гэта пэўным чынам аблегчыла работу. Але каментарыі паставілі шэраг пытанняў. Перш за ўсё трэба было вызначыць, наколькі падрабязна трэба паясняць тэкст твора. Агульнавядома, што пісьменнікі не любяць даваць дадатковыя звесткі ў зносках, паслятэкставых тлумачэннях, яны імкнуцца вытлумачыць чытачу ўсё неабходнае ў самім тэксце. У. Караткевіч разлічваў на эрудзіраванага чытача, ставіў яго не ніжэй за самога сябе. У рамане, заснаваным на гістарычных падзеях, многа звестак пра мінулае, згадваюцца многія імёны, літаратурныя творы, утрымліваюцца звесткі пра даўнейшыя падзеі. Аўтар зашыфроўвае некаторыя геаграфічныя назвы, ёсць у ім шэраг алюзій і рэмінісцэнцый, звязаных як з падзеямі, літаратурнымі творамі, так і з эпізодамі з уласнай біяграфіі творцы. Несумненна, што ў Зборы твораў іх трэба было патлумачыць. Асобна паўставала своеасаблівая праблема, звязаная з тым, што адбыліся значныя змены ў сацыяльным ладзе, гістарычных умовах, што новыя пакаленні чытачоў ужо не ведаюць многіх дэталей быту савецкіх часоў, што яшчэ і тэхнічны прагрэс прынёс у жыццё новае, нават адбіўся на іх свядомасці. Тыя чытачы, для якіх пісаў У. Караткевіч, добра ведалі тагачасную рэчаіснасць, выдатна арыентаваліся ў ёй. А цяпер ці трэба, скажам, тлумачыць, што гэта за пятнаццаць «шэсцьдзсят пятак» і тры каляровых «ДС», дзесяць шырокіх «орвакалёраў» бярэ з сабой у паездку Косміч? Пара плёначных фотаапаратаў скончылася, моладзь ужо не ведае ўсяго таго, што з імі было звязана. А што за «Харків» адрамантаваў Косміч, на якім такім «козліку» падарожнічаюць персанажы? А шматлікія згадкі пра літаратурныя творы, кінафільмы, прозвішчы, якія некалі былі на слыху, а цяпер забыліся! А тэрміны з розных галін ведаў – археалагічныя, батанічныя, медыцынскія! А шматлікія гістарызмы! І нават аўтарскія неалагізмы – «нефертушачкі», «гарганцюанства».

Часам пэўная згадка ў тэксце дае дапытліваму чытачу, даследчыку творчасці У. Караткевіча пэўны матэрыял для разваг пра

творчасць пісьменніка, абставіны напісання рамана, аказваецца звязанай з псіхалогіяй творчасці. Так, у тэксце ёсць такое: «як шведы спяваюць «Паліцыя, паліцыя – бульбяное пюрэ»». Да вытлумачэння гэтага месца немагчыма было б лёгка падступіцца, калі б не было інтэрнэта. Калі ўзятае ў лапкі было набрана ў пошукавай сістэме, то аказалася, што гэта ніякая не песня, а дэтэктыў шведскіх пісьменнікаў П. Валё і М. Шэвал. У 1977 годзе, якраз тады, калі У. Караткевіч працаваў над сваім дэтэктыўным творам, ён быў выдадзены ў перакладзе на рускую мову. Цяпер яго наўрад ці хто ўспомніць, а ў свой час У. Караткевіч, відаць сачыў за дэтэктыўнай літаратурай, каб набыць пэўны вопыт, і прачытаў гэты твор. Дарэчы, трэба сказаць, што інтэрнэт значна аблягчаў пошукі паняццяў, згадак пра гістарычныя падзеі, прозвішчаў, цытат. Але да яго звестак таксама даводзілася адносіцца з асцярожнасцю, пераправяраць. Да прыкладу, там быў недакладна працытаваны радок з летапісу, і каб не пільнасць рэдактара тома Інэсы Мікалаеўны Паланейчык, магла б надарыцца прыкрая памылка. Інтэрнэт вызваляў у многім ад пошукаў па спецыяльных выданнях, галіновых слоўніках, падказваў, дапамагаў, арыентаваў. Але бывала і так, што нават і ён не мог дапамагчы. Вось калі давялося здзіўляцца шырачэйшай эрудыцыі У. Караткевіча, яго глыбокай дасведчанасці ў гісторыі, сусветнай культуры і літаратуры ў прыватнасці, у самых розных галінах ведаў. Сваімі творамі ён абуджаў і ў чытачоў цікавасць да невядомага, ён умеў заінтрыгаваць, навесці на роздум, на пошукі. Так, напрыклад, ён не даў тлумачэння назваў экзатычных рэчаў, якія віселі на сценах пакоя Лыганоўскага: маскі для «цама», калібасы для вапны, індыйскія анкі, яванскія крысы і іншыя прадметы. Між тым, ніводная назва не прыдуманая. Давялося многа папашукаць, перш чым знайшліся вытлумачэнні гэтым паняццям. Хтосьці можа спытаць: а навошта тлумачыць, калі сам аўтар гэтага не зробіў. Яму было важна паказаць, што гаспадар многа падарожнічаў, праяўляў цікавасць да этнаграфічных рэчаў з розных краін свету. І чытачу гэтага можа быць дастаткова. Але ўсё ж традыцыі Збору твораў вымагаюць тлумачэння незразумелага. У дадзеным выпадку тлумачэнні гавораць аб дасведчанасці У. Караткевіча ў рэчах, здавалася б дужа рэдкіх, экзатычных.

Такім чынам, вопыт выдання Збору твораў У. Караткевіча паказвае, што тэксталагічная праца над рэальным каментарыем павінна быць праведзена ўважліва, бо нават творы параўнальна нядаўна напісаныя ў наш імклівы час старэюць, вымагаюць пэўных вытлумачэнняў.

Збор твораў У. Караткевіча выдадзены яшчэ менш чым напалову. Уперадзе ў яго складальнікаў бачацца новыя тэксталагічныя праблемы.